

Moderate Liberalism in Aron's Political Philosophy

Levent Görüşük^{1,a,*}

¹ Department of Political Science and Public Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 27/10/2023

Accepted: 01/02/2024

ABSTRACT

Raymond Aron, who undertook the moderate liberal tradition, which contrasts with France's revolutionary and radical past, with his academic studies in various fields, draws attention as one of the important French liberal intellectuals of the twentieth century. This study, which aims to project the world of thought of Aron, who has intellectual richness in a very deep and wide range of fields such as politics, history, philosophy, and international relations, especially sociology, through political philosophy, also has a double-layered purpose. In the context of political philosophy, Aron reveals the possibility of contingency, freedom in the actions of individuals, and the autonomy of politics through his criticism of the deterministic explanation of history, and analyzes in depth how the opposite is the source of totalitarianism that destroys social and political pluralism. The constitutional-pluralist regimes he presents as an alternative to the reductive and one-dimensional world of meaning of the relevant ideological approach, which he characterizes as secular religions, prove the conceptual dimension of his continuation of the Tocquevillian tradition (acceptance of negative-positive freedom, primacy of politics, moderation and prudence). The second layer of the work is a refutation of a presupposition. Aron's synthesis of his sociological analysis of the reflections of the change in mentality that emerged with the industrial society with philosophical inquiries into the unchanging essence within all these changes is valuable for understanding his intellectual position. Because, as a member of the philosophical intellectual heritage of Continental Europe, he has a distinguished place in terms of holding both traditions in an era of intense criticism that Anglo-American-centered approaches in political sociology have lost their philosophical roots and depth.

Keywords: Aron, Philosophy of History, Totalitarianism, Liberalism, Liberty, Moderation.

Aron'un Politika Felsefesinde İlimli Liberalizm

Süreç

Geliş: 27/10/2023

Kabul: 01/02/2024

Öz

Fransa'nın devrimci ve radikal geçmişiyle kontrast oluşturan ilimli liberal geleneği, çeşitli alanlardaki akademik çalışmalarıyla üstlenen Raymond Aron, XX. yüzyılın önemli Fransız liberal entelektüellerinden biri olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Sosyoloji başta olmak üzere politika, tarih, felsefe ve uluslararası ilişkiler gibi oldukça derin ve geniş bir yelpaze içerisinde entelektüel zenginliğe sahip olan Aron'un düşünce dünyasına politika felsefesi üzerinden projeksiyon tutmayı amaçlayan bu çalışma, aynı zamanda çift katmanlı bir gayeyi de mahiyetinde barındırmaktadır. Politika felsefesi bağlamında, tarihin deterministik açıklamasına yönelik eleştirileriyle olumsuzluğun, bireylerin eylemlerindeki özgürlüğün ve politikanın özerkliğinin imkânını açığa çıkaran Aron, aksinin toplumsal ve politik çoğulculuğu tahrip eden totalitarizme nasıl kaynaklık ettiğini derinlemesine analiz etmektedir. Seküler dinler olarak karakterize ettiği ilgili ideolojik yaklaşımın, indirgeyici ve tek boyutlu anlam dünyasına alternatif olarak sunduğu anayasal-çoğulcu rejimler, onun Tocquevilleci geleneğin (negatif-pozitif özgürlüğün kabulü, politikanın önceliği, ilimlilik ve sağduyu) devamlılığını sağladığının kavramsal boyutunu kanıtlar bir niteliğe sahiptir. Çalışmanın ikinci katmanı ise bir ön kabulün reddiyesi niteliğindedir. Aron, sanayi toplumuyla birlikte ortaya çıkan zihniyet değişiminin yansımalarına yönelik sosyolojik analizlerini, tüm bu değişimlerin içerisindeki değişmeyen öze yönelik felsefi sorgulamalarla sentezlemesi entelektüel konununun anlaşılması adına değerlidir. Çünkü, Kıta Avrupası'nın felsefesi düşünce mirasının bir mensubu olarak siyaset sosyolojisinde Anglo-Amerikan merkezli yaklaşımların felsefesi köklerini ve derinliğini yitirdiği eleştirisinin yoğun olduğu bir çağda, her iki geleneği de uhdesinde barınmasın açısından seçkin bir yere sahiptir.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License

Anahtar Kelimeler: Aron, Tarih Felsefesi, Totalitarizm, Liberalizm, Özgürlük, İlimlilik

Giriş

Güçlü bir radikalizm mirasına sahip olan Fransa'da, özgün bir liberal ılımlılık geleneğinin varlığını düşünmek şaşırtıcı olabilmektedir. Özellikle, politik ve entelektüel tarihine yönelik kısa bir bakış bile devrimlerin, protestoların ve çatışmaların bu denli yoğun olduğu bir kültürde ılımlılığa ve sağduyuya yönelik kavrayışın imkanını zorlayıcı bir noktaya taşımaktadır. Şiddet içeren protestoların rasyonel tartışma ve uzlaşmaya tercih edilmesi, krizlere müzakere yolu yerine mümkün olan en üst düzeyde ve aşırı uçlarda çözüm aranması, politikanın mutabakattan (consensus) ziyade uyuşmazlık (disensus) şeklinde anlaşılmasına neden olmaktadır. Uyuşmazlık, Fransa'da çok çeşitli politik görüşleri kapsamına rağmen savunucularının paylaştığı en önemli ortaklık liberalizm karşıtlığıdır. Fransa'da sönmekte olan ılımlılık geleneğinin yirminci yüzyıl temsilcileri ise politik kültürlerinin aşırılığına güçlü bir şekilde eleştirilerini sunmakla birlikte liberalizmin Fransız felsefesindeki kökenlerini açığa çıkarma çabası içerisine girişmişlerdir. İlimli liberalizmin temel değerlerini benimseyen her bir düşünür ise kültürlerine ihanet etmekle suçlanan birer Anglofil olarak ötekileştirilmişlerdir.

Bu suçlamalardan ve muhalefetten en çok etkilenen Raymond Aron, çağının tüm totaliter cazibelerine karşı tutarlı bir liberal duruş sergileyen, kendi kuşağının tek ve önde gelen Fransız bir düşünür olarak 1983 yılında öldüğünde, sadece Fransız düşüncesinin büyük gelenekleriyle sürekliliğin bir sembolü değil aynı zamanda entelektüel topluluğun içinde bulunduğu buhrana yönelik analizleriyle de ön planda olmuştur. Kendisine yönelik eleştirileri, Avrupa'da neredeyse tek başına Fransız entelektüellerin, yıkmak istedikleri düzenin yerine geçebilecek bir düzen tasavvur etmeksizin yalnızca yıkıma hayranlık duyduklarını vurgulayarak cesaretle göğüsleyen Aron'un değeri, sadece çalışmalarının geniş kapsamından (politika, sosyoloji, tarih ve uluslararası ilişkiler) kaynaklanmamakta aynı zamanda içinde bulunduğu dönemde çağdaşlarını etkisi altına alan Marksizm'e ve totalitarizme yönelik vermiş olduğu mücadelenin yirmi birinci yüzyıl liberal düşünürlerini de etkilemiş olmasına dayanmaktadır. Anılarında sıklıkla; Montesquieu, Constant ve Tocqueville gibi toplumsal alt yapıyı da göz ardı etmeden politikanın önceliğini savunan, politik düzenin özerkliğine saygı duyan ve bir liberal gibi düşünen Fransız politika sosyolojisinin bir torunu olduğuna değinen Aron, akademik çalışmalarda ise sıklıkla politika sosyoloğu olarak ele alınmaktadır.

Akademik çalışmalarda Aron'un sosyolog yönü her ne kadar ön plana çıksa da Fransız entelijansiyasının içinde olduğu düşünsel buhrana yönelik eleştirilerindeki felsefi derinlik daha çok Marksist düşüncenin içsel çelişkilerine ve yarattığı tahribata odaklanmaktadır. Bu tahribatın kaynağını ve politika felsefesinin çekirdeğini oluşturan determinist tarih anlayışı eleştirileri, Aron'un düşünsel yolculuğunda onu sürekli takip eden bir rehber olma özelliği taşır. Marksist teorinin, tarihin belirlenmiş bir geleceğe yönelik ilerlemesinin sonucu olarak ortaya çıkmasına etki ettiği totalitarizmin yıkıcılığı hakkındaki kritiği ve sunduğu alternatif ile birlikte biçimsel ve gerçek özgürlük kavrayışlarına yaklaşımı Aron'un

politika felsefesinin ana hatlarını oluşturur. Bu temel hatların yanı sıra, politikanın özerkliğine yapılan vurgu, tarih felsefesi çalışmalarının önemini farklı bir bağlamdan açığa çıkarmasıyla da politika felsefesi çalışmalarına ayrı bir derinlik katar. Tarih felsefesi üzerine çalışmalarının politika üzerine yazılarından önce gelmesi, tarihsel düşüncenin sorumlu politik eyleme rehberlik etmesi gerektiğine olan inancından kaynaklıdır. Bu nedenle gerek onu diğer liberallerden ayıran vasfının ortaya konulması gerekse de ilimli liberalizminin kaynağına ulaşılması, Aron'un liberal tarih anlayışını öncelikli analiz edilmeyi gerekli kılmaktadır.

Aron'un Liberal Tarih Felsefesi veya Deterministik Tarih'in Reddi

Aron'un tarih felsefesine yönelik izleği takip edildiğinde liberal düşüncesinin karakteristik yapısının da açığa çıktığı görünmektedir. Tarihe atfedilen anlam ya da tarihin bilgisine yönelik epistemolojik yaklaşım, metodolojisinin ana hatlarını oluşturur. Aron, tarihsel anlayış politik olan geleceğe yönelik bir bilinç projeksiyonuyla yorumlar. Bunun pratikteki anlamı ise hiçbir politik taahhüdün, uygulandığı toplumun geçmişine dair bir kavrayış olmaksızın düşünülemediği şeklindedir. Çünkü, politik olarak düşünmek ya da hareket etmek belirli bir toplumda tarihsel olarak ifade edilen değerler ve olgular açısından tasavvur etmeyi ya da eylemde bulunmayı gerektirir (Stewart, 2020: 71). Bu nedenle Aron'un tarih felsefesi, tarihin kendi içinde bir mantığı olduğu ve bu mantık vasıtasıyla da geçmişi ve bugünü açıklamada, aynı zamanda geleceği öngörme ya da belirleme kapasitesi üzerinden kurgulanan deterministik bakış açısına yönelik septik tavrıyla karakterize edilmektedir. *Memoirs* eserinde, tarihe bakış açısındaki düşünsel değişimi şu şekilde ifade eder:

Genel olarak, yurttaşın ya da insanın kendisinin tarihsel durumunu keşfettiğime inanmak gibi bir yanılsama ya da saflık içindeydim. Zamanın belirli bir anında yer alan bir Fransız Yahudisi olarak, yüz milyonlarca atomdan biri olduğum bütünü nasıl anlayabilirdim? Bütünü, sayısız diğerlerinden biri olan bir bakış açısı dışında nasıl kavrayabilirdim? Bundan da Kantçı bir sorun çıkıyordu: tarihi -çatışmaları yüzyılların tarihlerini dolduran ulusları, partileri ve fikirleri- ve kendi zamanımı ne ölçüde nesnel olarak anlayabilirdim? Tarihsel ya da politik bilginin eleştirisi bu soruya yanıt vermelidir (1997: 93).

Aron'un tarihin epistemolojisine yönelik bu keşfi ve dönüşümü, sonraki tüm çalışmalarının da benzer doğrultuda ilerlemesine olanak tanımıştır. Tarih felsefesi, Aron'un politika ve topluma yönelik kavrayışının beslendiği bir kaynak olmasından dolayı düşüncesinin ana teması olan tarihe ve topluma yönelik bilginin koşulluluğu ve sınırlılığı tercihi entelektüel yaşamı boyunca politik tercihin olanaklarını açığa kavuşturmak adına sadık kaldığı bir anlayış olarak devam etmiştir (Shils, 1985: 2; Mahoney, 1992b: 694). Tarih felsefesine yönelik tutumu, onun hem düşünce tarzının berraklaşmasına olanak tanınması hem de Aroncu liberal politik düşüncenin tarihi nasıl ele aldığına altını çizilmesi açısından ikili bir öneme sahiptir.

Tarihini yapmakta özgür ve sorumlu birey anlayışı, Aron'un liberal tarih anlatısının merkezi oluşturmaktadır. Ona göre tarihi bir yargı, ebedi olan bir ahlak felsefesinden değil politik eylemin bugüne özgü etiği açısından hareketle anlaşılmalıdır (Tenzer, 2009: 165). Yani, Aron'un tarih felsefesi politik yükümlülükle bağlantılı bir eylem felsefesi ve dolayısıyla da hakikati arayan ya da zamanının meselelerine en olası ve ikna edici cevabı bulmayı amaçlayan bir felsefe olarak ifade edilmeyi mümkün kılar. Bu, tarihteki özgürlük anlayışı ile şimdiki zamanın politik eylemi arasında bir bağlantının vurgulanmasıdır. Aron'un bu düşünce tarzı ise şüphesiz Alman felsefine ve özellikle de Max Weber'e olan ilgisine dayanmaktadır (Anderson, 1997: 21-22; Bloom, 1990: 261). Aron'un Weber'e olan bu yakınlığı ise onu Fransız pozitivist geleneğin kurucuları olan Comte ve Durkheim ile arasındaki metodolojik mesafenin açılmasıyla sonuçlanmış ve doğa bilimlerinin yöntemlerinin beşerî bilimlere uygulanabileceği yönündeki anlayıştan ayrılarak anti-pozitivist bir yöntemi benimsemesini sağlamıştır (Aron, 1997: 102-105; 2017: 52). Bununla birlikte Aron, doğa bilimlerinin amacının geleceği tahmin etmeye çalışmak olduğunu ve bunu yapmak için de yasaları kullandığını ancak tarih biliminin amacının geçmişi anlamak olduğunu öne sürmüştür (Adair-Toteff, 2019: 28). Tarih ve doğa bilimlerinin arasındaki bu metodolojik ayırım onun tarihe bakış açısının şekillenmesinin ilk tartışma alanını oluşturmaktadır.

Özellikle, *Introduction to the Philosophy of History* eserinin merkezindeki sorunsal olan tarih biliminin hiçbir zaman doğa bilimlerinin kesinliğine ulaşamayacağına yönelik varsayımı, her iki deneyim tarzının niteliksel farklılığında saklıdır. Aron'a göre doğa bilimleri yapıcı ve mantıksal olarak kabul edilirken tarih bilimi betimleyici ve fenomenolojik olarak düşünülmelidir. Aron için doğa bilimlerinin aksine tarihin, hiçbir zaman evrensel olarak kabul görececek bir geçerliliğe ulaşamayacağı anlayışı (1961: 61) ve liberal tarih felsefesindeki bireylerin sadece kendi dışlarındaki nedensel süreçler tarafından yönlendirilmediği aynı zamanda kendi geleceklerini belirleyebildikleri iddiası, onun Weberyan tutumunun bir yansımasıdır. Weber'in tarihin deterministik mantığına ve Marx'a yönelttiği eleştirinin etkisinin, Aron'un Marx üzerine yazılarında da görülmesi mümkündür (Manent, 1983: 3-5). Aron, ekonomik alanda olduğu gibi politik alanda da bir tür rasyonelleşmenin ortaya çıktığını lakin bunun, tarihi ve politikayı tamamen ele geçiren, yönlendiren ve nihayetinde kapitalist sistemin çöküşünü ivmelendiren belirli amacın mutlak aracı olduğu yönündeki bakış açısına eleştirel yaklaşmaktadır. Aron'un deterministik tarih anlayışını, liberal argümanlarla destekleyerek reddetmesi, düşünce tarzının özgünlüğünün bir ifadesidir. Tarihin pozitivist açıklamasının tutarlıktan yoksunluğuna ve geçmişin incelenmesinde ihmal edilen birey boyutunu eklemeyerek tarihte insanın özgürlüğünün mümkün olduğunu ima etmektedir. Ona göre bu durum, geleceğin belirlenmiş değil aksine açık ve olumsal olduğu varsayımının dışı vurumudur (Mahoney, 1992b: 697). Çünkü Aron'a göre tarihi, insanın özünden ayırmak mümkün değildir. İnsan, tarihin içindedir ve zaman içerisinde kendi tarihini gerçekleştiren bir toplumda yaşar. Bununla beraber insan tarihseldir, içinde bulunduğu sosyo-tarihsel ortamda

şekillenir ve nihayetinde de insan bir öyküdür (his-story). Yani bütün olarak insanlık, tarih öncesi ilkel yaşamından sanayi toplumuna doğru gelişen bir türün tamamlanmamış öyküsünü temsil eder (Stewart, 2020: 69). Aron'un tarihe yönelik bu yaklaşım pozitivist ve Marksist determinizme yönelik eleştirilerin genel hatlarını oluşturmaktadır

Aron, pozitivist düşüncenin kökenlerini çağdaşlarının aksine, liberal sosyolojinin kurucusu olarak kabul ettiği Montesquieu'e değil A. Comte'a dayandırmaktadır. Aron, Marksist teorinin önermelerini ampirik olarak temellendirdiğini ve dolayısıyla bilimsel olarak kanıtlandığını iddia etmesi nedeniyle Marx'ı, Aydınlanma'nın pozitivist bir mirasçısı olarak görmektedir (Adair-Toteff, 2019: 39):

Marksizm, Auguste Comte'un kullandığı kavramlarla ifade edecek olursak hem bir toplumsal dinamik hem de bir toplumsal statik içerir. Tarihsel evrimin yasaları, toplumsal yapı kuramı ile üretim güçleri ve ilişkileri analizi üzerine, kuram ve analiz de yaygın olarak diyalektik materyalizm diye bilinen bir felsefe üzerine kuruludur (...) Demek ki özünde olan gibi olacak olanı da iyi bilir. Bir üretim biçiminin, sosyalizmin önlenemez yükselişini duyurur. İlerici, aynı zamanda gerekirci bu öğretiyi, gelecek rejimin öncekilerden üstün olduğundan şüphe etmez (Aron, 2012: 14).

Aron, Marx ve Comte'un düşüncesindeki ortaklığın (gelecek rejim üstünlüğünün) sınıfsız ve çatışmasız, birleşik ve homojen bir toplum tahayyülünde saklı olduğunu vurgular. Her iki anlayış, aynı zamanda politikanın sosyo-ekonomik belirlenimini kabul etmekle beraber politikanın, politik tercihlerin ve kurumların özerkliğini reddetmektedir (Ionescu, 1981: 198; Mahoney, 1992b: 695-696; Craiutu, 2012a: 275; Stewart, 2020: 171). Marksizm'in materyalist tarih anlayışı, sınıf mücadelesinin nihayetinde komünizmin zaferine ve tarihin sonuna yol açacağı sabit bir tarih yasasına dayanır. Temel çıkarım ise insanların tarihin bu yasası tarafından yönlendirildiği ve bu nedenle de kendi kaderlerinin efendisi olma durumunun ortadan kalktığı bir ifadesidir (Hatier, 2003: 446). Tarih putperestliği ya da tarihperestlik olarak adlandırılan bu anlayışın temelinde, tarihin anlamını keşfetme bahanesiyle düşünce ve eylemin kaçınılmaz olumsuzlukları tamamen göz ardı edilmektedir. Halbuki, bir eyleme yüklenen anlamın çoğulculuğu hakikatin heterojenliğini ortaya koyar. Öte yandan tarihin putperestliği, değerli olan tek geleceğe ulaşma amacıyla hareket ettiğine inanarak ötekini yalnızca ortadan kaldırılması gereken bir düşman şeklinde görür. Tarihsel farkındalık ise insan bilgisinin sınırlarını ve çoğulculuğu ortaya koyarak mücadele içinde olunan ötekine saygıyı gerektirir. Çünkü, her rejimin değerler düzeni yarattığını ve tüm değerlerin uzlaşmasının pratik bir amaçtan ziyade yalnızca bir fikir olduğunu öğretir (Aron, 1979: 198-199; 244-245). O halde, Aron için tarihe metodolojik yaklaşım farklılığı öteki ile kurulan ilişkisinin agonistik ya da antagonistik yapısının da belirlendiği bir öneme sahiptir ki ılımlı liberalizminin temeli, öteki ile kurulan ilişkinin sağduyu ve sorumluluk çerçevesinde olması gerektiği yönündedir.

Şüphesiz Aron, tarihe gözlem ya da farklı yorum yöntemleri sağlama girişimlerini reddetmez. Lakin, doğa bilimlerinin normatif yapısının tarihe teşmil edilmesinin sanki doğa ve beşerî tüm bilimlerin birleşik bir sistem gibi algılanmasına neden olduğunu ve bunun tarihi yanlış anlama olasılığına neden olabileceğini vurgular. Öyle ki, mantık kurallarıyla açıklanmaya çalışılan, kesinlik ve nesnellik veren yaklaşımlar ile bireysel yorumları ayırmaya çalışmaktadır. Bunun nedeni ise evrensel olarak geçerli bilginin sınırlarını çizmek ve bilimin karşısında felsefenin haklarını saklı tutarak pozitivistlere karşı belirleyici bir ayırım ortaya koymaktır (Aron, 1961: 11). Ona göre, bilimsel determinizmin birleşik bir sistem inşa etme gayesi, neden-sonuç ilişkisi üzerinden bir akıl yürütme tarzının, duygularıyla hareket eden bir varlık olarak bireyi görmezden gelerek mekanik tip bir nedensellik bağına bireyin davranışlarına uygulamaya çalışmasıdır (Colquhoun, 1986: 162). Ayrıca, Comte ve Marx'ın determinizminin tahribatı, bilimsel olarak toplumsal bütünlüğün incelenmesinin politik yönetim biçiminin incelenmesinden önce gelmesi gibi politikanın, özerk bir belirleyici etken olmaktan ziyade ekonomik yapının bir yansıması veya anlatısı olarak anlaşılmasına da neden olmakta (Ionescu, 1981: 194) ve nihayetinde politikanın önceliğini¹ ortadan kaldırmaktadır.

Aron'a göre tüm entelektüel faaliyetler, kendisini içinde ve aracılığıyla tanımladığı bir gelenek içinde yer alır. Çünkü, edinilmiş bir bilgi birikiminden yola çıkmayan hiçbir bilim insanı bulunmamaktadır. Her çağ, kendi geçmişini seçmekte ve böylelikle de her yeni varoluş kolektif hazineden yararlanarak aldığı mirasa başka bir gelecek ve başka bir anlam vererek onu dönüştürmektedir (Stewart, 2020: 170). Bu dönüşüm içerisinde geçmiş, birbirinden oldukça farklı ama birbirileri ile bir o kadar da bağlı çeşitli değişkenlerin (gelenek, ekonomik, siyasi, toplumsal vb.) hep birlikte analizi ile anlaşılmalıdır. Tarihinin görevi ise, bu unsurların her birinin etkisini bir arada değerlendirmekten ibarettir. Bu, bireylerin tarihteki rolü hakkında genellemeler yapmaktan kaçınmasına bir davet olarak okunabilmektedir ki özünde liberal bir çağrışıma sahiptir. Yani, Aron'a göre tarihçi dağınık ve tutarsız unsurlardan yapay bütünlükler oluşturmaktan ziyade tarihsel dünyaya içkin olan bütünlükleri yeniden oluşturur (Stewart, 2020: 67). Tarihin nihai belirsizliği, tarihçi için yapacağı keşiflerin sınırlılığını ima eder. Bu bireylerin özgürlüğünün ön kabulü ile tarihe yaklaşmayı gerektiren liberal bir yaklaşımın sonucudur. Aynı zaman da özgürlük de belirlenmemiş bir gelecek ve seçim yapma kapasitesinin imkânı oranında ifade edilebilecek bir değerdir. Tersine anlamda ise bilimsel/tarihsel determinizme olan inanç, köleliğin bir nedenselliğini yaratır (Colquhoun, 1986: 132). Tarihte, olumsuzluk olasılığının bu şekilde açığa çıkışı bireylerin tarihteki rolünü anlamak adına önemlidir. Böylelikle, bireylerin hiçbir zaman tarihin yasaları tarafından yönlendirilemeyeceği aksine tarihi karakterize eden şeyin 'yasa yokluğu' olduğu ve bireylerin kendi gelecekleri üzerinde kısmi de olsa bir hakimiyete sahip olduklarını (Tenzer, 2009: 167) ön kabulü üzerinden Aron,

liberal bir tarih okumasını deterministik tarihe alternatif olarak sunmaktadır.

Aron'un tarih felsefesine yönelik yaklaşımında Marksist determinizmin tek yönlü ve devrim merkezli anlayışını mantık dışı bulduğu ifadesinin altında ampirik olarak sosyal, politik ve ekonomik gerçeklerle bezediği bir yöntem de bulunmaktadır. Bu yöntemine uygun olarak *Özgürlükler Üzerine Deneme* eserinde tarihsel determinizm ve kölelik ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir:

Marx'ın temel hatasının, emekçinin ancak yaşam düzeyinin iyileşmesi ve topluluk yaşamına katılım şeklindeki çifte anlam içinde, köktenci bir devrim ile kurtulabileceğine inanması olduğunu söylüyorduk (...) [Lakin] Sovyet deneyi 'ortak üreticilerin', yönetici sınıf olarak kurumsallaşmış proletaryanın yönetimi altında, bireyler tarafından tam bir özgürleşmenin zanaatkarı olarak değil ama tam bir köleliğin sorumluları olarak duyumsanabileceğini çarpıcı bir şekilde göstermektedir (2005: 48).

Tarihin deterministik olmayan metodundaki ampirik temeller Aron'un çalışmalarının sosyal yönünü açığa çıkarması açısından da irdelenmelidir. Tarih felsefesinin sosyal yaklaşımının yanı sıra deterministlerin kendileriyle çeliştiklerini de sürekli vurgulaması onun tarih felsefesinin ayırt edici bir diğer yönüdür. Özellikle, Marksist düşüncenin gerek toplumu gerekse de tarihi düzenleyen ve belirleyen bir 'ana nedenin' (ekonomi) son kertede de bir 'neden' olduğuna yönelik varsayımı Aron'un çelişkili bulunduğu bir yorumdur. Aron'a göre Marksist paradigmanın ekonomi özcülüğü tek başına ne birincil ne de son kertede bir nedendir. Çünkü, ne karmaşık olan insan doğası tamamen emek üzerinden tanımlanabilir ne de toplumların işleyişi sadece tek bir alt yapı nedenselliği üzerinden yorumlanabilme imkanına sahiptir (Aron, 1961: 37). Bu eleştirisi aynı zamanda politik olanın önceliğine vermiş olduğu değerin anlaşılmasına da ayrıca imkân tanımaktadır. Lakin, Aron'un bu önceliğinin ekonomiyi küçümsediği anlamına geldiği konusunda yanlış yorumlamaya götürmemelidir. Aron, başka bir sosyal faaliyet kadar ekonomiyi de bir son kerte haline getirmeyi reddetmektedir (Tenzer, 2009: 168).

Tarihsel bilgiyi ele alma yöntemi söz konusu olduğunda Aron, Tocqueville ile aralarındaki entelektüel ortaklığın ilk izlenimlerini verir. Her ikisi de tarihte bilimsel determinizmin reddedilmesinin araştırmanın bilimselliğini de ortadan kaldırdığı anlamını paylaşmaz. Bu, olasılıklı determinizmin bakış açısından tarihe yaklaşımdır (Craiutu, 2012: 275). Bireyin tekilliğinden başlayan anlama görevi daha sonrasında genel ifadelerle doğru ilerlerken kapsayıcı nedensel ilişkiler yaratarak anlamının ve açıklamanın birbirini tamamladığı bir yöneme doğru evrilmektedir. Daha somut bir ifade ile, bir olayın gerçekleşmiş olma ya da olmama ihtimalinin değerlendirilmesi üzerine geriye dönük olasılık hesaplamaları sunmaktır. Bir olay farklı cereyan etseydi ya da gerçekleşmeseydi ne olurdu sorusunu içermektedir (Aron, 1961: 205).

Diğeri ise modern toplumların demokratik olduğu da inanan Tocqueville'den gelmektedir. Bu nedeni, yurttaşlar arasında eşitliğe verilen değerin artmasıdır (Adair-Toteff, 2019: 194). Bu iki ana neden/tema, çalışma boyunca sıklıkla tartışılmaktadır.

¹ Aron'da politikanın önceliği iki anlamda ifadesini bulmaktadır. Bunlardan ilki, insanidir ve politikanın ekonomiden daha üstün olduğu gözleminde gelir. Çünkü ekonomi, kaynaklar ve üretimle sınırlıdır ancak politika varoluş sorununa adanmıştır.

Bununla beraber, Aron'un tarih felsefesi iki riskten kaçınmaktadır: tarihselliğin rölativizme açılması ve hakikat kaygısının dogmatizme götürmesi. Halbuki, Aron'a göre filozofun konumu tarihselliği ve hakikati birleştirmekten yana olmalıdır (Tenzer, 2009: 168). Aron'un metodolojisinin temel varsayımı olan aklın gücüne yönelik sınırsız ve mutlak inanca septik yaklaşım, tarafsızlıktan ve nesnellikten de uzaklaşılmasını sağlar. Bu, akli reddetmek anlamına gelmemektedir. Sadece ılımlı bir şekilde kullanılması tercihinden yana bir tavır almaktır. Aklın tamamen reddiyesi 'zamanın oyuncağı' durumuna düşebilme riskini taşıyarak tarihin bilgisini de imkânsız hale getirecek ve salt bir göreceliğin açığa çıkacağı estetik yorumlamayı mümkün hale getirecektir. Böylesi bir durum da akla duyulan mutlak inanç kadar tehlikeli olabilmektedir. Ona göre aklın, evrensel hakikati gerçekleştirmedeki başarı değil lakin ona ulaşmadaki niyeti övgüye değer olmalıdır (Anderson, 1997: 23-25). Bu değeri veren ise Aron'un metodolojik olarak şüpheliğe verdiği önemde saklıdır:

Şüpheden hoşgörü doğacaksa, modellerden ve ütopyalardan şüphe etmeyi, kurtarıcı peygamberlere ve felaket habercilerine kulak asmamayı öğretelim (...) Tiranlığı boğacaksa eğer, dileylim şüpheliler gelsin (Aron, 1979: 405)

Ona göre, metodolojik şüphe hem tarih hem de politikada bir yöntem olmalıdır. Çünkü, tüm kehanet ve determinizm biçimlerinin sorunlu olması, hakikate dair bütün varsayımları incelemeyi reddettiği için yanlış politik çözümlere ve eylemin kusurluluğuna neden olacaktır (Tenzer, 2009: 170). Halbuki Aron, tarihin ufkunun her zaman açık olduğunu ve en karanlık zamanlarında bile bir manevra alanını bulabileceğini vurgular. Bu nedenle, insan eylemlerinin anlamlarının çoğulcu yapısını hesaba katmayı reddeden, bir ideali ya da bir olayı aynı anda hem yakın hem de kutsal bir hedef ile karıştıran sahte tarih felsefesini eleştirir ve böylesi bir bilincinin totalitarizme nasıl kaynaklık yaptığının altını ısrarla çizer (Crautu, 2012: 84). Bu yönleriyle Aron'un tarih felsefesi getirmiş olduğu yorumlar açısından kökensel bir orijinallik içermemekle birlikte bireysel özgürlüğü savunması ve evrensel yasalardan ve belirlenimlerden bağımsız vizyonu kendi içerisinde önemli bir tutarlılık sergilemektedir. Aron'un tarih felsefesine yönelik bu yaklaşımı ise onun liberalizminin doktriner olmaktan ziyade varoluşsal bir niteliğe sahip olduğunu ve politika felsefesi ile tarih felsefesi çalışmalarının birbirinden ayrılamayacağını göstermesi açısından oldukça değerlidir.

Tarihsel Determinizmden Totalitarizme: Seküler Dinler ya da Tekelci-Parti Sistemleri

Aron'un tarihin deterministik açıklamasına yönelik sergilediği liberal duruşun totaliter tehdide bir yanıt olarak da yorumlanabilmesi mümkündür. Tarihsel bilgi ile ilgili hakikate, salt bilimsel yolla ulaşmaya duyulan güvenin

sonucu olarak ortaya çıkan politik ve ahlaki bir çöküşün yansımaları olan Nazi ve Sovyet deneyimleri, Aron'un totalitarizm üzerine düşüncelerinde sıklıkla başvurduğu eleştirel sorgulama araçlarıdır. Çünkü, Aron'un totalitarizme yönelik çalışmalarındaki temel sorunsallar; bu rejimlerin neden yirminci yüzyılda görülmeye başladığı, geçmişin tiranlıklarından ne gibi farklılıklar barındırdığı ve totalitarizmin kendi kendisini tüketen kusurlu doğasının temel yapısının belirginleştirilmesi ile birlikte bu tehdide karşı ne gibi alternatifin ileri sürülebileceği üzerine odaklanmaktadır. Aron'un, çağının cezbedici ve popüler politik akımlarına ve düşün insanlarına yönelik sergilediği bu direnç ise onu, kendi döneminin entelektüellerinden ayıran en önemli özelliğidir. Öyle ki, *The Dawn of Universal History* (2002) eserinin giriş bölümünde T. Judt, Aron'u Nazizm ve Komünizm gibi hem sağdan hem de soldan gelen tüm totaliter cazibeye karşı tutarlı bir liberal tavır sergileyen, Marksizm'i oldukça ciddiye alan bir anti-komünist ve yirminci yüzyıl Fransız entelektüellerinin altın kuşağından bir düşünür olarak ele almaktadır. Mahoney için ise:

Avrupa entelijansiyası içerisinde Komünist ve Nazi totalitarizminin ilk ve en ısrarlı muhalifleri arasındaydı (...) En iyi beyinlerin çoğu tarih ve sosyalizmin siren sesleriyle büyülenmişken, o yurttaşlık sohbetini canlı tuttu. O, en iyi yurttaştı ve tarihin cazibesi ve tarihselci zorbalıkların dinsiz sahtekarlıklar olduğu ortaya çıktığında, yurttaşları onun cesaretini, aklını ve kararlılığını selamladı (1992a: 80).

Aron, ideolojik kurgu ve umutlara yönelik her zaman şüpheli bir tavır takınmaktadır. Marksizm'in sözde daha insanileşmiş ve uyumun mükemmel bir şekilde tesis edildiği çatışmasız toplum anlayışı, buna benzer bir inancın beslediği umuttur. Aynı şekilde Aron için komünizmin totalleştirici bir determinizme dayanan tarih felsefesi de bireyin iradesinin ve seçimlerinin yok edildiği sekülerleştirilmiş bir Takdir-i İlahiye götürmektedir (Mahoney, 1992b: 701). Bu varsayımları ise totalitarizmin yeni bir kavram olmasının altını çizilmesinin ve karakteristik yapısının berraklaşmasında öncelikli incelenmesi gereken noktanın 'seküler din'² olarak ifade ettiği ideolojik nosyonu olduğu belirtilmelidir. Aron, ideolojik boyutunun atası olan Marx'ı, "yirminci yüzyılın dehşetinden bir miktar sorumlu, lanetlenmiş bir sofist (1997: 1032)" olarak yorumlamasının altında yatan neden, proletarya diktatörlüğünün mutlak bir otorite olmadan gerçekleşmeyeceğinden toplumun bir lidere ve partiye tamamen bağlı/bağımlı hale gelmesinin köleliğe giden yolu açmasıdır (Aron, 2017: 420). Çünkü bu bağlılık/bağımlılık, yoksulluk ve baskıdan daha kötü olan yanılmasını yaratmıştır. Ona göre bu yüzyılın insanlığa öğrettiği bir ders var ise ideolojinin ölümcül tuzağı olan toplumsal yapıların bir anda dönüştürülebileceği hayaline saplanmaktır (Mahoney, 1992a: 83). Gerçekten de Aron'a göre Marx, modernitenin sosyal ve ekonomik adaletle dayalı bir toplum kurma girişimi olarak karakterize ettiği Prometheusçu kibrin hem ihtişamını hem de tehlikesini temsil etmekteydi. Çünkü, devrimci bir coşkuyu taşıyan Marx, doğrudan Leninist otoriterliğe yol açan ve tabi kılan ideolojik bir proje formüle

² Aron kavramı ilk kez 1944 yılında *La France Libre* gazetesinde editörlük ve köşe yazarlığı yaptığı dönemde 'The Future of Secular Religions' başlığıyla yayınlamıştır. Dergi,

İngiltere'de yayınlanan ve Aron için demokrasiyi savunan Fransız direnişinin bir sembolü olarak ifade edilmektedir (Gordon, 2011: 40)

etmiştir (Campbell, 1991: 313). Aron, ideolojilerin yarattığı bu tahribatin analizini derinleştirmek adına tek tanrılı dinler ile politika arasında kurduğu ilişkiyi 'seküler dinler' kavramı ile açıklamaya çalışmıştır.

Aron, her ne kadar kullanmış olduğu seküler dinler temasının bir özgünlük teşkil etmediği ön kabulü ile hareket etse de Nazizm ve Komünizm analizlerinde kavram, merkezi bir role sahiptir. Aron, seküler din anlayışını, çağdaş toplumların ruhlarında sönmekte olan inanç ateşinin yerini alarak küllerinden yeniden doğmasını sağlayıp, insanlığın kurtuluşunu bu dünyaya ya da çok uzak bir geleceğe ve henüz yaratılmamış bir toplumsal düzen biçimine yerleştiren doktrinler olarak ele alır (Aron, 2002: 178) ve şu şekilde gerekçelendirir:

Dindar olmak sadece bir ilaha tapmak değildir; aynı zamanda kişinin aklının tüm kaynaklarını, iradesinin tüm itaatini ve fanatizminin tüm coşkusunu bir davanın hizmetine sunması veya bir şeyi duygularının ve eylemlerinin amacı ve hedefi haline getirmesi anlamına da gelebilir. Seküler dinlerin ruhları, geleneksel dini inançların en evrensel ve otoriter etkilerinin olduğu günlerde olduğu gibi aynı türden bağlılığa, aynı türden içsellığe ve aynı koşulsuz coşkuya dönüştürebildikleri bir gerçektir (Aron, 2002: 178).

Bu argümanın seküler din kavramsallaştırmasını tek başını ileriye götüremeyeceğini kabul eden Aron, kavramı farklı boyutlarda gerekçelendirmek için totalitarizm ile Yahudi-Hristiyan dinlerinin arasındaki kurmuş olduğu doktriner ve uygulama yönleri açısından çeşitli benzerlikleri tartışmaktadır. Doktriner açıdan yapmış olduğu benzerlikten en önemlisi Aron'un, Marksizm'i bir Hristiyan sapkınlığı olarak nitelemesinde ortaya çıkar. Binyılcığın³ modern bir biçimi olarak, Tanrı'nın Krallığı'nı Eski Dünya'nın yok olacağı bir kıyamet devriminin ardından yeryüzüne yerleştirir. Ona göre Marksizm'in tarihsel materyalizmi (kutsal nihai hedefin sabitlendiği), kapitalist toplumun çelişkilerinin kaçınılmaz olarak yaşamı ve eylemleri anlamlı kılan bu verimli felaketi getireceğinin iddiasının bir yansımasıdır ki Üçüncü Reich de binyılcı bir alemini ön görmektedir. (Aron, 2002: 203-204).

Bir diğer Hristiyan teması ise, tüm kurtuluş dinlerinin bir şekilde aşağılanmışların ve ötekilerin intikamını ön görmesinde saklıdır. Bu, toplumsal olarak aşağı sınıfların üyelerine ya öteki dünyada ya da bu dünyada haklarının geri iade edilmesi anlamını taşır. Seküler dinler, zenginliğin gerçek yaratıcısı olan ve sömürülen işçilerin arzularını onlara intikamını, diyalektik materyalizm bağlamına yerleştirerek toplumsal hiyerarşinin yıkılması gibi bir kurtuluş imkânıyla tatmin eder. Her ne kadar fikir, pozitif ve bilimsel bir anlam taşısa da inançların duygusal kaynaklarını kurutmaksızın, komünizm açısından bakıldığında proletaryayı, Nazizm açısından ise en saf ırk olan Alman ulusunun kurtuluşunu ifade eder. Aron, doktriner gerekçelendirme açısından son benzerliği ise Mesih misyonu ve rasyonalizm ilişkisi üzerinden kurgulamaktadır. Şüphesiz ki her kurtuluş, onu

gerçekleştirebilecek bir kurtarıcıyı zorunlu kılar. Rastlantısal ve kendiliğinden bir araya gelen kolektiviteler, Mesih aracılığıyla ve rasyonalitesiyle yeniden inşa edilen kurtuluş bilinci aşılması, seküler dinlerin geleneksel olan ile doktriner benzeşimleridir (Aron, 2002: 202-204). Çünkü Aron için tarih yoluyla kurtuluşa yönelik inanç, ilahi kurtuluşa olan inançla aynı çarpık psikolojik etkileri yaratması bakımından birbirine mükemmel derece uyum gösterdiği için (Gordon, 2011: 141) Marksist ideoloji ve seküler dinler arasında analojisi kullanılmaktadır.

Aron'a göre sistemlerin sadece arzu edilen yönlerini bir araya getirerek tutarlı bir sosyal yapı oluşturulabileceğine inanmak tehlikeli derecede ütöpiktir. Çünkü her sosyal sistem, belirli değerleri ortaya koyan, kendine has kültürü ve gelenekleri içeren bir bütündür ve sistemin ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır (Pierce, 1963a: 19). Özellikle rasyonalist ve mükemmel bir devrimci düzen yaratma arzusunun şu şekilde ifade etmektedir:

Politikada bir değişiklik, bir inanç üzerine spekülasyonlar yapabileceği bir konu arayan aydın için sıkıcıdır; reform, devrim ise ne kadar caziptir. İlki alelâdedir, ikincisi şairâne. Birincisi memurların işi, ikincisi sömürüye karşı ayaklanan halkın yarattığı bir eser. Devrim, örf ve âdetler düzenini rafa kaldırır. Her şeyin mümkün olduğu inancını yayar (Aron, 1979: 62).

Aron için, seküler dinlerin geleneksel dinler ile kolektif uygulamadaki benzeşimleri açısından irdelendiğinde; toplulukların, duvarlarında liderin portresinin basit ve anlaşılır sloganlarla birlikte yer aldığı büyük salonlarda politik marşların hem ortak bir duygudaşlık yaratılması hem de kitle yaşamı içerisindeki umutsuz yığınları yalnızlığından kurtarması, önemli benzeşim noktalarıdır. Bunun yanı sıra gerek seküler gerekse de geleneksel dinler ödüllendirici bir gelecek adına ilgili topluluktan birçok fedakârlık beklemektedir. Bu fedakârlık ise kurtuluş için yüksek düzeyde sadakat ve disiplin olarak belirir (Aron, 2002: 179). Seküler dinler her ne kadar kadim dinler ile ortaklık üzerinden kurgulanmış olsa da Aron, bu fenomenin yirminci yüzyıla özgü bir durum olduğunun altını da sıklıkla çizmektedir.

Aron, seküler dinlerin modern toplumun yarattığı buhrandan kaynaklandığını, bu nedenle de seküler dinlerin buyurduğu mitlerden insanların neden etkilendiğini de anlamaya çalışmaktadır:

Kasvetli işlere hapsolmuş, şehirlerin kalabalığında kaybolmuş, ruhani bir toplulukta kendilerine seküler dinler tarafından sunulandan başka bir payı olmayan milyonlarca insan var. Sahte peygamberleri alkışlayan kalabalıklar, boş bir cennete doğru yükselen özelemlerin yoğunluğuna tanıklık ediyor. Bernanos'un dediği gibi, trajedi Hitler'in kendini Tanrı ilan etmesi ya da Tanrı yerine koyması değil, milyonlarca insanın ona inanacak kadar çaresiz olmasıdır (Aron, 2002: 190).

Seküler dinlerin, modern toplumsal yaşamda bireylerin buhranları sayesinde kendilerine alan bulduğunu iddia eden

³ Bir dinsel hareketin üyelerinin benimsediği ve büyük bir yıkım sonrası başlayacak yeni bir çağa yönelik inanç. Aron ise kavramı burada seküler ve ideolojik bir formülasyon içerisine alarak devrim sonrası mükemmel toplumun rasyonel bir şekilde

kurulması ve bu süreçte sapmaya/tıkanmaya neden olacak her türlü engelin ortadan kaldırılmasının meşru olduğu anlayış biçimi (Senses, 2016).

Aron, ilgili buhranın *nispeten* nedenlerinden birisi olarak insana, madde ve kendi türü üzerinde orantısız güç veren bilimin aşırı ilerlemesinden kaynaklı köksüzlük hissi olduğunu ifade eder. Fakat bu anlayışı ilerlemenin reddi olarak okumak mümkün değildir. Aksine olasılıkçı tarih anlayışının bir teyididir. Teknoloji ve bilimsel rasyonalite olarak da yorumlanabilen modernite, totaliter baskı ve nükleer yıkımla sonuçlanabileceği gibi sonuçlanmama olasılığını da bünyesinde taşımaktadır (Mahoney, 1992a: 86). Modernite ile birlikte üretim araçlarının hızlı evrimi ve miktarındaki artış, her ne kadar faydalı olsa da ıstırap duygusunu da yaratmıştır. Çünkü, değişimin sürekliliği göz önüne alındığında sürekli bir geri kalmış ve aşağılanmış olma hissi olarak seküler dinler aracılığıyla toplumlar, moral bir tepki vermek istemişlerdir. Özellikle, toplumsal örgütlenmenin rasyonelleşmesi ve bürokrasinin yükselişi ile birlikte geleneksel örgütlenmesini yitiren modern insanın değerlerini sorgulamaya başladığı ve Tanrı'nın ölümüyle birlikte açılan boşluğun doldurma çabası seküler dinlerin sahte öğretiler ve vaatlerle topluluklara etki edebilme potansiyelini de arttırmıştır (Anderson, 1997: 68-69). Totalitarizmi ele alış, kavrama yaklaşımının entelektüel kökenlerinin analizinden ziyade ona yol açan gelişmelere ve eğilimlere yönelik sosyo-politik ve tarihsel bir tutum sergilediği sonucunun çıkarılmasını mümkün kılmaktadır.

Seküler dinler olgusunun modern topluma aittliği üzerinden yapılan çözümler, diğer yandan sanayi toplumlarının gelişimi ile totalitarizm arasındaki ilişkiselliği ortaya çıkarmaktadır. Fakat, Aron için bu ilişki tüm sanayi toplumları için geçerli değildir. Çünkü, böyle bir durum kendisinin de reddettiği determinizmin tuzağına düşme riskini barındırmaktadır. Sanayi toplumu, totalitarizmin ortaya çıkışının tek belirleyicisi olmaktan ziyade bir arka plan oluşturmaktadır. Totalitarizme yönelik çözümlerinin yer aldığı *Demokrasi ve Totalitarizm* (2011) eserinde sunduğu geniş çaplı sosyolojik bakış açısı da bunu kanıtlar bir nitelik sergilemektedir. Aron, özellikle sanayi toplumlarının farklı politik türlerini inceleyerek özgül yapılarının ortaya çıkardığı ayırt edici modellerin analizi üzerine durmuş (Ionescu, 1981: 195) ve anayasal-çoğulcu rejimler ile tek parti rejimlerini birbirinden ayırarak tartışmalarına sosyo-politik ve felsefesi bir derinlik kazandırmıştır.

Tek parti rejimlerinin özelliklerine yönelik yaptığı analizler Aron'un düşün dünyasında totalitarizmin genel hatlarını sunması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü, tek bir partinin yasal güç tekelini elinde tuttuğu durumlarda, partinin devletle özdeşleşmesi ortaya çıkacağından parti, iktidar tekelini meşrulaştırmak adına ideolojik ve politik tartışmalara sınırlamalar getirecektir. İlgili sınırlamalar ise çoğulcu bir parti anlayışının oluşmasına engel olacak ve toplumu da tek partinin kendi ideolojik algı dünyasına ve idealine uygun hale dönüştürmek adına çeşitli aygıtları harekete geçirecektir (Pierce, 1963b: 656). Tek parti sistemlerinin; toplum, ekonomi ve politika üzerindeki topyekûn kontrol sağlama arzusu kısa süre içerisinde de rejimin totalitarizme dönüşmesine neden olacaktır. İlgili totaliter olayın

gerçekleşmesinin beş unsurun birleşmesiyle meydana geldiğini aktaran Aron için bunlardan ilki, politika faaliyetinin tekelini bir partinin üstlenmesi durumudur. Tekelci bir partiye ise bir ideoloji ruh ve güç verir. Parti aracılığıyla iktidarda olan ideoloji kısa süre içerisinde ise devletin resmi gerçeği olarak kendisini sunmaktadır. Bir gerçeğin yaratımı hemen arkasından gerçeğin yayılımını gerekli kıldığı için devlet, kuvvet (asker, polis vb.) ve ikna (haberleşme) aygıtlarını tekel altına alır. İlgili tekelere ekonomi ve mesleki işlerin faaliyet tekelini ekleyen Aron, son olarak artık her şey devletin uhdesinde olduğu için olası aksaklığın resmî ideolojiye aykırılığı gerekçesiyle hataları politikleştirir. Nihayetinde ise ideoloji ve polis terörünün görüleceğini belirtir (Aron, 2011: 237-238). Tüm bu unsurlar birleştiğinde ve gerekleri yerine getirildiği takdirde totaliter olay da gerçekleşmiş olacaktır.

Aron'un totalitarizme ve kökenlerine yönelik çok boyutlu eleştirileri, özgürlüğün ve liberalizmin Fransa'da XX. yy'daki önemli savunucularından biri olmasından kaynaklanmaktadır. Aron'un ideokrasileri reddetmesi, politikaya dair gizemden arındırılmış vizyonu eşzamanlıdır. Anderson'un sözlerini takip edilecek olursa, Aron'un çabası, politik olanı "daha sıradan, daha yavan hale getirmek, yanlış bir şekilde büyümüş olanın büyüsunü bozmaktır (1997: 71)." Bu büyü ise 'tartışma' özgürlüğünün varlığı ile mümkün olacaktır. Aron'un düşün dünyasında tek elcilik karşısında çoğulculuğun değeri tartışma özgürlüğünün varlığı üzerinden okunmasını mümkün kılmaktadır. Tartışma özgürlüğünün imkânı ise birden fazla siyasal partinin varlığı ile mümkündür. Bu durum ise özgürlüğün ve anayasal-çoğulcu sistemlerin birlikte anlaşılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu zorunluluğun temel hareket noktası ise ılımlı liberal demokrasinin⁴ totalitarizme en önemli alternatif olmasından kaynaklıdır.

Totalitarizmin Alternatifi Olarak Anayasal-Çoğulcu Rejimler ya da Aron'un Özgürlük(ler) Üzerine Denemesi

Tarihin anti-determinist yorumlaması aynı zamanda insan özgürlüğünün de ön koşuludur. Aron, çağdaş liberal düşünürlerin insan özgürlüğünün tarihsel boyutunu ihtimal etmesinin nedenini, görece tarih dışı insan anlayışıyla yola çıkmalarından kaynakladığını iddia eder ki bu onun çalışmalarının felsefi olduğu kadar sosyolojik boyutunu da açığa çıkarmaktadır. Aron'a göre insan, tarihsel koşullarında kök salmıştır. Bu nedenle de özgürlük sorunsalı da kararların çerçevesi olduğu tarihten ve toplumdan ayrı düşünülmemelidir. Bu, insanın kendi varoluşunun ve kendi kendini yaratan tarihin tam da kalbinde keşfedilmesi gerektiği anlayışının savunusudur. Özgürlüğün, kısmen içinde bulunduğu çağın koşullarından bağımsız ele alınamayacağı tartışılması sosyolojik analizleri de zorunlu kılmaktadır (Hatier, 2003: 446-447). Çünkü Aron'a göre modern özgürlük(ler) çeşitli ilkelerin (anayasacılık, güçler ayrılığı ve dengesi, tolerans, genel oy hakkı vb.) ve hakların (politik, sosyolojik ve ekonomik) bir

⁴ Aron'un buradaki vurgusu, liberal demokratik rejimlerin; özgürlük ve hukukun üstünlüğü gibi ilkesel özelliklerinin yanı sıra kişisel hırs ve partizanlığın yumuşatılması veya disipline

edilmesi, muhaliflere karşı hoşgörü ve radikal iddialardan kaçınılması gibi politik mücadelenin ve sürecin karakteristik yapısına yöneliktir (Cherniss, 2021: 120).

arada olduğunda anlam kazandığı daha karmaşık ve heterojen bir görünüme sahiptir (Craiu, 2021: 16). Aron'un bu metodolojik yaklaşımı, Fransız liberal geleneğinin en önemli temsilcileri olan Montesquieu ve Tocqueville ile kaçınılmaz bir entelektüel ilişkiye sürüklemektedir.

Aron'un totalitarizm eleştirilerinde sıklıkla karşılaşılan ve endüstriyel bir boyutta aldığı modernite sorununa ilişkin sosyoloji ve felsefe arasında konumlandığı analizleri, özgürlük kavramına yönelik düşüncelerinde de görülmektedir. *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri ve Özgürlükler Üzerine Deneme* eserleri başta olmak üzere birçok çalışmada politika felsefesine yönelik çıkarımlarını sosyolojik analizlerle bezeyen geçmişin düşünürleriyle diyalog halinde olduğu göze çarpmaktadır. Hiç şüphesiz, bunlardan en önemlileri ve kendisini de halefi olarak görmeye imkân tanıyan isimler Montesquieu ve Tocqueville'dir (Richter, 1984: 148; Stewart, 2020: 168). Aron, Marx'ın ekonomik determinizme yaptığı abartılı vurgunun aksine politikanın etiyolojik özerkliğini daima teorilerinin merkezine alan bu iki düşünürü (Campbell, 1991: 306; Craiu, 2012a: 282) sosyolog ve filozof olarak şu şekilde değerlendirmektedir:

Tocqueville, Montesquieu'nün ardılları kuşağındandır. *Yasaların Ruhunu*'nun yazarı gibi, o da sosyolog ve filozoftur. Örflerin, yasaların siyasal rejimlerin çeşitliliğini anlamaya uğraştığı bağlamda sosyologdur. Bu çeşitliliğin incelenmesinin kendi başına bir erek oluşturmayışı, değer yargılarını kendine yasaklamayışı bağlamında da filozoftur (2005: 14).

Aron için Tocqueville, soyut ve evrensel bir rejim modeli ya da teorisi sunmamaktadır. Kendisinin liberalizmi de doktriner ve evrenselci liberalizmin tuzaklarına düşmeyecek kadar sosyolojik olmasından dolayı Fransız düşünürüne derin bir entelektüel bağlılık beslemektedir (Mahoney, 1992b: 694; Campbell, 1991: 316; Hoffmann, 2007: 107). Sosyolojik düşünce yöntemi şekillendirmesinde ise Marx'ın önemli bir etkisi vardır (Richter, 1984: 150). Tocqueville'in eşitlik anlayışını, Marx'ın ise sanayi toplumunu teorisinin merkezine almış olması, Aron'u her iki düşünür ile entelektüel ilişki açısından yakınlaştırmıştır. Fakat, Aron'un da üzerinde sıklıkla durduğu sanayi toplumu olgusu, Marx ile aynı olsa da vardığı sonuçlar açısından Tocqueville ile aralarındaki uyum dikkat çekicidir. Aron'un Marx'a ile olan metodolojik yakınlığı ulaştıkları sonuçlar bakımından da aralarındaki mesafeyi ortaya koyar (Pierce, 1963a: 25). Çünkü, Aron'a göre Tocqueville, Marx'ın aksine, sanayi toplumunun modern edinin ve girişim ruhunun geleneksel sınıf çatışmalarının katılıklarını ve radikalliğini zayıflatabileceğini vurgulaması açısından değerlidir. Bu durum söz konusu olduğunda Tocqueville'in gelecek vizyonu, Marx'ın kapitalizmin zorunlu istikrarsızlığının devrime yol açacağı kehanetine şüphe ile yaklaşmasına neden olmaktadır (Campbell, 1991: 305-306). Özellikle, sanayi toplumunun ortaya çıkışıyla birlikte yaşanan sosyo-ekonomik dönüşümler karşısında özgürlüğün kavranışında Aron, Tocqueville ile aynı hassasiyetleri paylaşmaktadır:

Koşulların giderek daha eşit hale geldikleri bir toplumda, özgürlük korunmuş olacak mıdır? Alexis de Tocqueville'in temel sorgulaması buydu. Ekonomik büyüme ve teknik gelişmelerin dinamizmiyle alıp başını gitmiş bir toplumda, özgürlük ne hale gelir ya da gelecektir (Aron, 2005: 15).

Alıntıda yer alan 'koşulların eşitliği', 'ekonomik büyüme' ve 'teknik gelişmeler' gibi vurgular Aron'un özgürlük kavramına yönelik analizlerinin tek bir bağlamdan ya da boyuttan yaklaşmadığını ve mümkün olduğunca felsefi bir tanımlama ile birlikte tek bir özgürlükten değil de çeşitli özgürlüklerin var olduğu ön kabulüne dayanmaktadır (Craiu, 2021: 16). Bunu, çalışmasının başlığını *özgürlük yerine özgürlükler* olarak yaptığı tercihten de okunabileceği gibi aynı çalışmada Tocqueville'in kavrama yaklaşımına yönelik vurgusunda da yorumlayabilmek mümkündür:

Tocqueville, özgürlüğü, karşı devrimcilerin yaptığı gibi özgürlükler şeklinde değil de tekil olarak anmakla birlikte, şurada burada özgürlüğün çeşitli görünüşlerini de 'ulusun kendi kaderini yönetme yetkisi, hukukun güvenceleri, düşünce, konuşma, yazma özgürlüğü' olarak (...) tek tek sayar. Onun gözünde, her şeyden önce refahla ilgilenen eşitlikçi toplumları yüceltmeye muktedir tek özgürlüğü, işte bu özgürlükler bütünü oluşturmaktadır (Aron, 2005: 24).

Aron, Tocqueville'in liberal geleneğin temelinde yatan politik olmayan haklara, yani yaşam, özgürlük, güvenlik ve mülkiyet gibi haklara büyük bir önem atfettiğini belirtir. Ona göre, bu haklar demokratik ve modern bir toplumda bireylerin insan onurunu korumasının ve özgürlükleri sağlamanın temel araçlarıdır. Ancak Tocqueville'in, politik özgürlüğün en az politik olmayan haklar kadar önemli olduğunu vurgulaması Aron'un altını çizdiği kritik noktalardan birisidir (Mahoney, 1992a: 74-75). Marx ve takipçileri, biçimsel/sivil özgürlük olarak adlandırdığı (ifade ve inanç özgür gibi) anlayışı, bireyin gündelik yaşamında ve çalışma hayatındaki sömürüyü ortadan kaldırma konusunda yetersizliğinden dolayı anlamsız bulmaktadır. Bu anlam dünyasının savunusunu yapan düşünürlere göre gerçek özgürlük, tüm kötülüklerin kaynağını oluşturan özel mülkiyetin, devrim yolu ile ortadan kaldırılıp toplumun yeniden inşa edilerek sömürünün/yoksulluğun sona ermesi ile mümkündür (Craiu, 2021: 17). Marx'ın, biçimsel özgürlük olarak küçümsediği bu anlayışın Tocqueville tarafından hararetli bir şekilde savunulması, Aron'un Tocqueville'e olan bağlılığın en önemli noktalarından birisidir:

Kendi kendini yönetmek için zorunlu ışıkları doğadan almış olduğu varsayılan her insan, kendisinden başkasını ilgilendirmeyen her şeyde, hemcinslerinden bağımsız olarak yaşamak ve kendi yazgısını düşündüğü gibi düzenlemek üzere eşit ve zaman aşımına uğramayan hakkı doğarken beraberinde getirir (Aron, 2005: 23).

Bu tartışma, Aron'un özgürlük anlayışındaki politika ve eşitlik vurgusu ile olan bağlantısının anlaşılması adına da ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü, koşulların eşitliğinin yani insanların görece eşit ama toplumdaki işlevlerinin yaratmış olduğu eşitsizliğin uzlaştırılması sorunu, politik

sorunu yaratan bir olgudur. Bu nedenle bir devlet teorisi veya otoritenin doğası gibi konulardan ziyade ahlaki bir varlık olan insanın, bir topluluğa, toplumsal refahın işleyişine ve topluluğun işlerinin tartışılmasına katılımın eşitsizliğin uzlaştırılması açısından değerli olduğunun altını çizer. Özellikle, Tocqueville'e vurgusunun arka planında yatan politik ve politik olmayan haklar anlayışı da bu bağlamda anlaşılmalıdır (Pierce, 1963a: 16). Çünkü Aron, Tocquevilleci politik özgürlüğün sadece bireylerin keyfi iktidarın baskısından korunmasıyla sınırlı olmadığını aynı zamanda, vatandaşların toplumun siyasi karar alma süreçlerine ve mekanizmalarına dahil olma haklarına da sahip olmaları gerektiğini de belirtir. Lakin, Aron'a göre Tocquevilleci politik özgürlük, bağımsızlık olarak özgürlüğü veya güvenlik gibi diğer değerlerin sadece bir aracı değildir. Ona göre, politik özgürlüğün kendisi başlı başına bir değerdir ve bu özgürlüğe sahip olmayı istemek için başka bir amaç gütmenden kölelik olduğunu ifade eder. Bu bağlamda Aron, Tocqueville⁵'in düşüncesinde hem politik hem de özel özgürlüklerin birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu ve demokratik bir toplumun sürdürülebilirliği için birlikte düşünülmesi gerektiğinin üstünde durur (Aron, 2005: 21-23,161). Diğer bir deyişle özgürlüğün, kısıtlamalardan kurtulma olarak özgürlük (negatif özgürlük) ve yönetime katılma olarak özgürlük (pozitif özgürlük⁶) ayrımlarının bir kombinasyonunu savunmuştur (Craiu, 2012: 276). Çünkü, modern toplumda özgürlükler hem devlete karşı hem de devlet aracılığıyla tanımlanmaktadır. Bu durum, neden modern refah devletinin ılımlı bir versiyonunun sosyal özgürlükler olarak gördüğü sosyal hakların meşruiyetine de cevap niteliği taşıdığını ortaya koyar niteliktedir (Manent, 1983: 22-23; Craiu, 2021: 19).

Aron'un özgürlük konusunda nihai vurgusu biçimsel özgürlüklerin her zaman korunması gerektiği yönündedir. Lakin, bu anlayış ile birlikte özellikle gelişmiş ülkelerdeki eşitsizliğin ve yoksulluğun devletin müdahalesinin eksikliğinden ya da politik ve ekonomik gücün temerküzünden kaynakladığını da belirtmektedir (Aron, 2005, s. 96-100). Bu yönüyle özellikle salt biçimsel özgürlüklerin liberteryenizme ya da gücün tek bir elde toplanmasının ise Marksist-Leninist bir evrime dönüşebilme riskini de ifade ederek hem biçimsel hem de gerçek özgürlük anlayışının sınırlarını ve birbiriyle uyumunu belirlemeye çalışmaktadır. Marx'ın, insanın bir bütünlük arz etmesi gerektiği için yurttaş-işçi, kamu-özel gibi yapay ayrımların tamamen ortadan kaldırılması

anlayışının işçilere refah ve onur getireceği varsayımı Aron'un kabul etmediği bir varsayımdır (Mahoney, 1992a: 78). Çünkü bu anlayış Aron'un tekçi düzen karşıtlığı ve çoğulcu dünya görüşünün bir tezahürünü yansıtmaktadır. Özgürlüğe karşı bu hassasiyeti ise onun nasıl korunması ve düzenin ne şekilde örgütlenmesi gerektiği tartışmalarına kendisini bırakır.

Özgürlüğün bu çok boyutluluğu Aron için çoğulculuğun korunması olarak anlaşılmaktadır. Çoğulculuk ise siyasi partilerin ve serbest seçimlerin varlığından ayrı düşünülemez. Çünkü Aron, çoğulculuğun demokrasi ile ilişkilendirilmesiyle çatışmaların çözümünün kurumsal bir yapı içerisinde süreklilik göstereceğine inanmaktadır. Kurumsallaşmanın özünü oluşturan liberal demokrasi; bireylerin haklarını güvence altına alma, vatandaşların eylemlerini teşvik etme ve yaşam standartlarını yükseltme gibi de toplumsal bir faydaya tekabül eder. Lakin bu fayda, biçimsel özgürlüğü korurken gerçek özgürlüğe sunulan katkı ile ya da özgürlüğün çoğulcu ifadesinde mümkündür (Adair-Toteff, 2019, s. 200). Özgürlüğün bu savunusu o halde çoğulculuğun savunulmasını ve çoğulculuğun en iyi işleyecek rejimin ve düzenin genel karakteristik yapısı hakkındaki sorgulamalarını açığa çıkarmaktadır.

Aron için demokrasi, çoğulculuğu ve dolayısıyla özgürlüğü bünyesinde barındırıyor olsa da totalitarizme yol açabilecek eşitlikçi ve yeniden dağıtımcı bir sosyal demokrasi biçimi konusunda uyarılarda bulunmaktadır (Mahoney, 1992a: 79). Bu uyarısının temel mantığı ise liberal siyaset felsefesinin özünü oluşturan inanç özgürlüğünün gerçekleşebileceği özerk bir alana ilişkin negatif ihtiyaç ile birlikte kuralların kişiselleştirilmediği bir egemenlik anlayışıdır. Aron'un liberalizminin topluma verdiği önceliği, özgürlüğün ortak değerlere sahip olan bir toplumsal yapı dışında gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını bir yorumudur. Çünkü özgürlük, anomik bir anlam dünyasından ziyade sadece kuralları ve ilkeleri içselleştirmiş bir organizasyon yapısı içerisinde anlamlıdır (Tenzer, 2009: 173). Sadece Batılı rejimlerin tek başına özgürlüğü sağladığı konusunda ısrarın altında yatan neden ise bu rejimlerin ortak noktası olan toplumsal çeşitliliğe duyarlı politik kurumların varlığıdır. Aron için, uzlaş⁷ ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir kurumsal ve politik kültür, özgürlüğün ve çoğulculuğun ön koşuludur (Campbell, 1991: 307; Craiu, 2012a: 286). Böylesi bir yapı ise sanayi toplumunun karakteristik yapısını bünyesinde barındıran anayasal-çoğulcu⁸ birliktelik içerisinde mümkündür.

⁵ Tocqueville ve Aron'un teorik düşünce dünyalarındaki ortaklık kendisini aynı zamanda her iki düşünürün 1848 devrimi ve 1968 olaylarını anlama metodoloji açısından da uyum göstermektedir. Tocqueville, 1848 devrimini anlamak için sanayi toplumunun yarattığı sosyo-ekonomik düzenin kendisinden önceki düzen ile arasındaki gerilimin bir sonucu olarak ele alırken benzer bir şekilde Aron da 68 olaylarını Katolik kilisesi, üniversite ve ordu gibi eski otoritere meydan okuma şeklinde yorumlayarak Fransız toplumunun reaktif yapısının dönüşümlere tepkisi şeklinde yorumlamışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Craiu, 2012)

⁶ Aron için demokrasilerde bireyler aynı anda hem özel kişiler hem de yurttaşlardır. Bu yönüyle pozitif özgürlük, vatandaşlık ve

sosyal adalet kavramlarının refah devletine aynı derece şüpheyle yaklaşan klasik liberaller tarafından kuşkuyla karşılandığı dönemde Aron modern toplumda özgürlüğü bir arada ve çoğul düşünmektedir (Aron, 1997: 250)

⁷ Fransız politik düşünce kültüründeki radikalliğin, uzlaşmazlığa (disensus) ve çatışmaya dayalı anlayışı Aron ılımlı liberalizmde uzlaş (consensus) ve uyuma dayanmaktadır.

⁸ Anayasal-çoğulcu modelindeki tire, iki kavramın koşullu olarak birbirine bağlanmalarına ve yeni bir mantıksal yapıda birleştiği anda yeniden ayırlamalarını sağlayarak yalnızca bir araya geldiklerinde yeni, bütünlüğe ve tüm bir kavram olarak algılanabilmektedir (Ionescu, 1981: 195)

Aron'un siyasal sistemler arasındaki ayırım yapmak için seçtiği sorgulama aracı, yine parti sistemleri üzerinden yaptığı analiz ile anlaşılmaktadır. Çoğulculuğun kendisini sunduğu ilk alan olan birden fazla yasal partinin varlığı, anayasal-çoğulcu sistemlerin temel özelliğini sunmaktadır. Aron'un parti sistem analizinin temel motivasyonu ise partilerin varlığının eleştiri ve *tartışma özgürlüğünü* sunabilecek ilk araçlar olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca politik iktidarın kullanımındaki rekabet, rekabeti yöneten kurallar, yasal ve meşru muhalefetin varlığı ile birlikte rejimin ılımlı olma eğilimi iktidarın kullanımında ve iktidara yönelik rekabetin anayasal olarak düzenlendiği politik sistemin var olduğu sonucunu açığa çıkarabilmektedir (Pierce, 1963b: 656-657). Aron'un, *Demokrasi ve Totalitarizm* eserinde tek parti (ideokrasi) rejimlerinden ziyade anayasal-çoğulcu rejimlerin modern sanayi toplumlarında yer alan mevcut en iyi rejimlerden biri olduğunu vurgulaması, ortaya koyduğu örgütlenme tercihinde anlaşılması açısından da değerlidir.

Rejimin temel mantığı, siyasal yönetim biçiminin yapısı fark etmeksizin politik, ekonomik ve toplumsal çoğulculuğun anayasayla güvence altına alındığı ya da çoğulcu toplumun sürekli işleyişinin anayasaya uyulmasını sağlayacağı anlamına işaret etmektedir (Ionescu, 1981: 195). Ayrıca, demokrasinin bir amaçtan ziyade araç olarak anlaşıldığı ve bu nedenle de özgürlüğü korumanın ve sürdürmenin fırsatını sunan anayasal-çoğulcu sistemler, vatandaşların kendi hakikatlerinin ve kurutuluşlarının peşinden gitme konusunda güvence vermesi nedeniyle de onurlu bir yaşam sunmaktadır. Bunun anlayışın temellerinde ise hukukun üstünlüğüne ve vatandaşların eylemlerindeki kişisel sorumluluk duygusuna sürekli bir atıf söz konusudur (Mahoney, 1992a: 87). Bu atıf ise yine Weber'in inanç ve sorumluluk etiği ayrımında kendisini göstermektedir. Aron'un bu ayrımında kendisini konumlandığı alan, eylemin kendisine mutlak bir şekilde bağlı olunan ama sonuçlar ile ilgilenmeyen inanç etiğinden ziyade amaç-arac diyalektiği ön kabulünde eylemin sonuçlarının dikkate alındığı sorumluluk etiğidir.

Aron için sorumluluk etiği, inanç etiğinin eyleme/davaya dayalı çatışması yerine politik ılımlılığı ve barışı sunabilme potansiyeli açısından daha tercih edilebilir görünmektedir. Çünkü sorumlu demokratik yurttaşlık hem eleştirel hem de vatansaver bir mahiyete sahiptir. Özünde, kişinin toplumuna düşünceli bir şekilde bağlanmasını sağlayarak liberal toplumdaki etik sorununu otoriteye karşı birey olgusuna indirgeme potansiyelinden kurtulmasını sağlamakta ve otoritelerin de yurttaşın temsilcisi olduğu inancını kuvvetlendirmektedir. (Mahoney, 1992b:698-700; Craiutu, 2012a: 286). Bu anlayış liberal düzenin gereklilikleri arasında Aron için önemli bir yere sahiptir. Sorumlulukların üstlenilmediği ve anominin olduğu yerde özgürlüklerden bahsetmek mümkün değildir. Aron'un ılımlı liberalizm tasavvurunda eylemin sonuçlarına bağlılık olmaksızın özgürlüğün de imkânı söz konusu değildir. Aron'un ılımlı, dengeli ve şüpheli yaklaşımının özü, özgürlüğün korunması ile birlikte tarihi olumsal ve açık tutma olanağı oluşturmaktadır (Tenzer, 2009: 170). Ayrıca Aron için

liberalizm, sadece özgürlük ve özerk kurumlar üzerinden değil eşitsizliklerin derin ve insan onurunu zedeleyici ve anlaşmazlıkların şiddetli ve radikal olmasını önlemeye çalışan bir eşitlik ruhunu gerektirmektedir. Aron'u liberal yapan, farklı kurumsal düzenlemelerinin etkinliğinin değerlendirilmesi kadar bu ruha olan bağlılığıdır (Cherniss, 2021: 120). Bu yönüyle Aron'un liberalizmi tarihsel ve politik ilişkilerin yorumlanmasına rehberlik eden ilkelerin yanı sıra bireylerin birbirleri ile sağduyulu ve ılımlı ilişkiler kurmasını ön görmektedir.

Sonuç

Aron'un politika felsefesi ve dolayısıyla liberalizmi tarihin rolü ve anlamı üzerine detaylı bir analize dayanmaktadır. Akademik kariyerinin erken dönemlerinde epistemolojik ve metodolojik sorunların, geçmişin incelemesinde ve daha genel olarak insan bilimleri için merkezliğini fark eden Aron, tarihe pozitivist yaklaşımı reddetmekte ve tarihte nesnellüğün sınırlarını vurgulamaktadır. Bu, bireylerin ve toplumların yalnızca kendileri dışlarındaki nedensel süreçler tarafından yönlendirilmediğinin ve tarihteki determinizmin bir yanılsama olduğunun savunulmasıdır. Tarihin deterministik yorumlanmasının ortaya çıkardığı belirlenmiş ve tekil bir gelecek tasavvuruna yönelik şüphesini olasılıkçı yaklaşımdan yana takındığı tavır ile sergileyen Aron, hakikatin heterojenliğini belirginleştirmeye çalışır. Çünkü, deterministik bakış açısı öncelikle politik eyleme yüklenen anlamın çoğulculuğunu ortadan kaldırarak insanın iradesini ve özgürlüğünü önüne de set çekmekte ve nihayetinde politikanın özerkliğini ve önceliğini tahrip edip tek boyutlu bir anlam dünyasına toplumu totalitarizme mahkûm kılmaktadır

Aron'un, geleceğin öngörülemezliği konusundaki ısrarı, bireylerin kaderlerini en azından kısmen belirlemelerine imkân tanınması açısından liberal bir tavır olarak yorumlanmaktadır ki son dönem politika felsefesinin ana akımında çok da belirgin ve baskın olmayan liberalizmi temellendirme yolu olarak dikkat çekmektedir. Aron'un liberalizm savunusunu, içinde bulunduğu yüzyıldaki tarihte determinizmin yol açtığı totaliter tehdide karşı bir alternatif oluşturması açısından ayrı bir değere sahiptir. Onun liberalizmi, seküler dinler kavramı aracılığıyla totaliter rejimleri yönlendiren ideolojilerin iç tutarsızlıklarına da işaret etmektedir. Aron'un insanların kendi geleceklerini belirleme özgürlüğü konusundaki ısrarı ve insanlığın kurtarıcıları olacak kişilerin, insanların özgürlüklerini teşvik etmekten ziyade dizginleyen ütöpik bir dünya vizyonu sundukları yönündeki mesajı onun özgürlük kavramına ayrı bir boyut kazandırır.

Aron, özgürlüğü çeşitli anlama düzeylerini kapsayan çok yönlü bir kavram olarak değerlendirmesinden dolayı totaliter rejimlerin sadece biçimsel özgürlükleri değil aynı zamanda rejimlerin savunduğunu iddia ettiği gerçek özgürlükleri de tahrip ettiğini vurgulamakta ve bu nedenle de negatif özgürlükleri 'mutlak' olarak tanımlamayı reddetmesiyle liberalizminin ayırt edici yönünü ortaya

çıkarmaktadır. Özellikle Tocqueville gibi, özgürlük kavramını modern toplumlara atıfta bulunarak analiz ederken Refah Devleti ya da Marksistlerin biçimsel özgürlüğü kınaması konularına dikkat çekerek politik özgürlüğün yani kamusal alana katılımın merkeziliği, Aron'un liberalizminin bir diğer önemli noktasıdır. Bununla birlikte bir liberal olarak bireyden çok daha fazla toplumu temel alması, bireysel değerleri önemsemediği anlamına gelmemektedir. Bireysel değerleri güvence altına almanın yolunun bireylerin içinde yaşadıkları dünyanın ayrıntılı analizini gerekli kıldığı yönündeki ısrarı, böylesine bir yaklaşımın insanların kendi toplumlarındaki manevra alanını belirlemeye yardımcı olacağına yönelik inancından kaynaklıdır. Bu nedenle politika felsefesi ve politika pratiği arasındaki ilişkiyi yeniden kurmaya çalışarak tarihteki özgürlük ile şimdiki zamandaki politik eylemin bağıllık olasılığının altını çizmesi, liberalizminin eyleme yönelik olduğunu daha belirgin hale getirmektedir.

Nihayetinde, Aron'un modernite çalışmalarına yönelik yaklaşım yönteminde, modern insanın yüzleşmek zorunda olduğu sorunları ele alma açısının oldukça geniş bir entelektüel yelpazeyi içerdiği göze çarpmaktadır. Onun için yirminci yüzyıl, ütopyaların en radikal kötülüklerin şeklini aldığı bir yüzyıldı lakin aynı zamanda milyonlarca insanın bu ütopyaların cazibesine kapıldığı bir dönemdi. Bu nedenle radikalizmin bu denli yoğun yaşandığı bir çağda radikal çözümler yerine ılımlı bir liberalizm tercihinin arkasında tepkisel ya da Judith Shklar'ın ifadesiyle bir korku liberalizmini de Aron'un politika felsefesinin özünü oluşturduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Böylesi bir anlam dünyası ise aşırılikler çağında fikirlerin keskin hatlarının zayıflamasına, politikanın mükemmeliyetçi ve kesinlik arayışından, mutlak inançtan ziyade şüphecilğe ve sorumluluklar konusunda bir bilinç uyandırması açısından içinde bulunan yüzyılın sorunlarına ılımlı bir alternatif sunmaktadır.

Extended Abstract

Even a brief glance at the political culture and philosophy of France, where the political is mostly understood in terms of the left and intransigence, can undermine the claim that a liberal and moderate mindset continues to feed on an important tradition. This is because, when one looks at the world of political perception since the revolution, politics as an action has mostly manifested itself in protests and the transformation of disputes into street movements, with common sense and restraint often relegated to a secondary or non-existent role. The preference for violent protests over rational debate and compromise, and the search for solutions to crises at the highest possible level and extremes rather than through negotiation, has led to politics being understood in terms of disensus rather than consensus. Disagreement encompasses the totality of political thought and activism in France, yet the only commonality shared by its proponents is anti-liberalism. Twentieth-century representatives of the fading tradition of moderation in France, on the other hand, were strongly critical of the excesses of their political culture and attempted to uncover

the origins of liberalism in French philosophy. Each thinker who embraced the core values of moderate liberalism was marginalized as an Anglophile accused of betraying their culture.

Raymond Aron, one of the most influential liberal thinkers of the twentieth century who felt the accusation and criticism most keenly, took a consistent libertarian stance against all the communist and authoritarian temptations of his time. So much so that by the time of his death in 1983, he was not only a symbol of continuity and the successor of important thinkers of moderate liberalism such as Montesquieu and Tocqueville in French political philosophy, but he was also at the forefront with his criticism of the contradictions and intellectual maelstroms of the French intelligentsia. He courageously confronted his critics by emphasizing that French intellectuals, almost alone in Europe, admired only destruction without envisioning a substitute for the order they wanted to destroy. His reputation rests not only on the breadth of his work (politics, sociology, history, and international relations), but also on the fact that his struggle against Marxism and totalitarianism, which had an impact on his contemporaries, also influenced twenty-first century liberal thinkers. In his memoirs, Aron often refers to himself as a descendant of French political sociology, which defended the primacy of politics without ignoring the social infrastructure, respected the autonomy of the political order, and thought like a liberal.

Although Aron's interest in sociology and his works are prominent in the literature, the main motivation of this study is his analysis of the internal contradictions and the destruction caused by the Marxist thought that influenced the French intellectual community, his criticism of totalitarianism, and his philosophical conclusions on freedom. His criticism of the deterministic understanding of history, which constitutes the core of his political philosophy, is a guide that constantly follows Aron on his intellectual journey. His analysis of the destructiveness of totalitarianism, which emerges as a result of the progression of history towards a determined future, and his approach to formal and real conceptions of freedom, together with the alternative he offers, constitute the main lines of Aron's political philosophy. In addition to these main lines, the emphasis on the autonomy of politics adds a distinct depth to the study of political philosophy by revealing the importance of the study of the philosophy of history from a different context.

Aron, who defended pluralism in every sense in an atmosphere determined by intellectual uniformity, essentialism and a determined vision of the future, is an exceptional figure who not only contributed to the period in which he lived, but also assumed the responsibility of being the guide of the liberal generation after him. The pluralism of such an icon is evident in his intellectual richness. Although this study tries to approach Aron's analyses in the context of political philosophy, it also tries to project his depth in sociology, history, international relations, and journalism. Attempting to categorize Aron, who blends the multidimensional transformation that emerged with the development of industrial society with his analyses from various angles, has the potential to risk being caught in the

uniformity that he himself avoids. For this reason, Aron's analysis of liberalism is very valuable in terms of both understanding the development of industrial society and shedding light on the problems of the century.

Aron's pluralism, which constitutes the key point of his moderate liberalism in political philosophy, manifests itself in his theoretical approach to the philosophy of history. Aron, who exhibits his suspicion of the deterministic interpretation of history, which leads to the conception of a determined and singular future, in favor of the probabilistic approach, tries to clarify the heterogeneity of truth. This is because the deterministic point of view first of all eliminates the pluralism of the meaning attributed to action, thus preventing human will and freedom, and finally destroys the autonomy and primacy of politics and condemns society to a one-dimensional world of meaning, that is, to totalitarianism. His liberal stance, which he defends against the monopolistic party regime within a total world of meaning, emerges in the analysis of the unity he calls the constitutional-pluralist system. The pluralist aspect of his system is of particular importance as it contains more than one meaning and intensity.

First of all, the first point where he envisions pluralism is revealed in the meaning he attributes to party systems. His

main motivation here is the idea that freedom of criticism and debate is only possible with the existence of more than one legal party. The fact that he associates pluralism with the existence of parties and naturally with democracy is due to his belief in its continuity within a constitutional institutionalization. The conception of pluralism through debate and democracy reveals that political freedom, which supports individuals' participation in social and political life, is as valuable as formal freedoms in Aron's political philosophy and that his approach to the problematic of freedom is pluralistic rather than a singular, abstract and universal principle. Ultimately, this approach reveals a pluralist world of meaning in his liberalism that includes institutionalism, the spirit of social equality, and moderation rather than a purely individual understanding of freedom. Such a world of meaning would contribute to a moderation of political radicalism by contributing to the weakening of the sharp contours of ideas in an age of extremes, the transformation of politics from perfectionism and the pursuit of certainty to scepticism, and a social awareness of responsibilities.

Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması / Contribution Rates and Conflicts of Interest

Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.	Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması: LG (%100) Veri Toplanması: LG (%100) Veri Analizi: LG (%100) Makalenin Yazımı: LG (%100) Makale Gönderimi ve Revizyonu: LG (%100)	Author Contributions	Research Design: LG (100%) Data Collection: LG (100%) Data Analysis: LG (100%) Writing the Article: LG (100%) Article Submission and Revision: LG (100%)
Etik Bildirim	iibfdergi@cumhuriyet.edu.tr	Complaints	iibfdergi@cumhuriyet.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.	Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding insupport of this research.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.	Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0

Kaynakça

- Adair-Toteff, C. (2019). Raymond Aron's Philosophy of Political Responsibility. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Anderson, B. (1997). Raymond Aron: The Recovery of the Political. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Aron, R. (1961). Introduction to the Philosophy of History . Boston: Beacon Press.
- Aron, R. (1979). Aydınların Afyonu. İstanbul: Tur Yayınları.
- Aron, R. (1997). Memoirs: Fifty Years of Political Reflection. London: Holmes & Meier Publication.
- Aron, R. (1997). Thinking Politically: A Liberal Minds in the Age of Ideology. London: Routledge.
- Aron, R. (2002). The Dawn of Universal History. New York: A Member of the Perseus Books Group.
- Aron, R. (2005). Özgürlükler Üzerine Deneme. Ankara: Lotus Yayınları.
- Aron, R. (2011). Demokrasi ve Totalitarizm. Ankara: Kadim.
- Aron, R. (2012). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. İstanbul: Kırmızı Yayınevi.
- Aron, R. (2017). Politics and History. New York: Routledge.
- Bloom, A. (1990). Raymond Aron: The Last of Liberals. A. Bloom içinde, Giants and Dwarfs: Essays 1960-1990 (s. 256-267). New York: Simon and Schuster.
- Campbell, S. L. (1991). The Tocquevillian Liberalism and Political Sociology of Aron. The Historian, 2(53), 303-316. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6563.1991.tb00809.x>
- Cherniss, J. (2021). Liberalism in Dark Times: The Liberal Ethos in The Twentieth Century . Princeton: Princeton University Press.
- Colquhoun, R. (1986). Raymond Aron: The Philosopher in History. London: Sage Pub.
- Craiutu, A. (2012). Raymond Aron and the Tradition of Political Moderation in France. R. Geenens, & H. Rosenblatt içinde, French Liberalism From Montesquieu to Present Day (s. 271-291). Cambridge: Cambridge University Press.
- Craiutu, A. (2021). In Search of the Decent Society: Isaiah Berlin and Raymond Aron on Liberty. Critical Review, 32(4), 1-28. <https://doi.org/10.1080/08913811.2020.1891761>
- Gordon, D. (2011). In Search of Limits: Raymond Aron on 'Secular Religion' and Communism. Journal of Classical Sociology, 2(11), 139-154. <https://doi.org/10.1177/1468795X11398168>
- Hatier, C. (2003). The Liberal Message of Raymond Aron. European Journal of Political Theory, 4(2), 443-451.
- Hoffmann, S. (2007). Raymond Aron and Alexis de Tocqueville. B. P. Frost, & D. Mahoney içinde, Political Reason in an Age of Ideology (s. 105-123). London: Routledge.
- Ionescu, G. (1981). Raymond Aron. A. Crespigny, & K. Minogue içinde, Çağdaş Siyaset Felsefecileri (s. 191-207). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mahoney, D. (1992a). The Liberal Political Science of Raymond Aron. Boston: Rowman & Littlefield Publishers.
- Mahoney, D. (1992b). The Politic Liberal Rationalism of Raymond Aron. Polity, 4(24), 693-708. <https://doi.org/10.2307/3235056>
- Manent, P. (1983). Raymond Aron. P. Manent, & R. Hausheer içinde, European Liberty (s. 1-24). The Hague: Martinus Nijhoff Publishers.
- Pierce, R. (1963a). Liberalism and Democracy in the Thought of Raymond Aron. The Journal of Politics, 1(25), 14-35. <https://doi.org/10.2307/2128192>
- Pierce, R. (1963b). Comparative Politics: Liberty and Policy as Variables. The American Political Science Review, 3(57), 655-660. <http://doi.org/10.2307/1952570>
- Richter, M. (1984). Raymond Aron as Political Theorist. Political Theory, 2(12), 147-151. <https://doi.org/10.1177/0090591784012002001>
- Shils, E. (1985). Raymond Aron: A Memoir. F. DRAUS içinde, History, Truth, Liberty: Selected Writings of Raymond Aron (s. 1-19). Chicago: The University of Chicago Press.
- Stewart, I. (2020). Raymond Aron and Liberal Thought in The Twentieth Century. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şenses, M. (2016). Devrim, Binyıllık ve Ütopya. U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(31), 229-240. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.290991>
- Tenzer, N. (2009). Yeni Bir Siyaset Felsefesinin Peşinde. İstanbul: Dergâh Yayınları.